

povjesna pojava, ni samo oblik, već život.

Dr. D. K.

Joseph Kramp S. J.: Opfergedanke und Messliturgie. Erklärung der kirchlichen Opfergebete. 3. 1. Regensburg, Kösel-Pustet 1923. 186. To je u malom ono, što pruža Gihl u drugom dijelu svoje knjige: Das heilige Messopfer. Većina je kršćana do u najnovije doba malo što znala o sv. misi, žrtvi i o crkvenim molitvama, kojima se ta uzvišena i čista žrtva prinosi. Danas sebi krči put uvjerenje, da to bolje molimo, što smo bliži Crkvi i sv. Žrtvi. Ova knjižica tumači najprije smisao žrtve na križu i euharistijske žrtve, a onda prevodi i tumači redom sve dijelove sv. mise, te na koncu upozoruje na usku vezu liturgijske žrtve i kršćanske svetosti.

Dr. D. K.

Altchristliche Gebete, Mathias Grünewald Verlag, Mainz 1922. 207. Iz liturgijskog ugodaja današnjeg doba proizašla veoma ukusna knjižica, koja donosi jake i svježije molitve prvih kršćanskih vremena u lijepom njemačkom prijevodu. Čitajući ove jutarnje, večernje, misne, pokorničke, euharistijske i ine molitve velikih svetaca prvih kršćanskih dana osjećamo vedrinu, što ju je kršćanstvo unijelo u njihovu dušu i želimo, da bi i danas opet tako bilo.

Dr. D. K.

Dr. A. Michelitsch: Elementa Apologeticae sive theologiae fundamentalis. Ed. 2a. aucta. Graecii et Vienne 1921. Verlagsbuchhandlung »Styria« Graz Ök. 90.000.—. Kao školski kompendij vrlo zanimljiva knjiga. Po svoj prilici danas jedna od najprikladnijih za slušatelje bogoslovlja, što ih je publicirala latinština u novije doba. Na četrdeset

i jednom štampanom arku, dašto uz možda jednu četvrtinu »petita«, nastojao je poznati gradački univerzitetski profesor da praktički rješi teški zadatak, kako bi danas trebalo napisati apologetiku, da slušatelji bogoslovlja imadu pred očima čitavu gomilu problema, što ih profesor apologetike treba da iznese pred njih, a da ne moraju da love svaku pojedinu profesorovu. — Sigurno je, da autoru treba izreći iskreno priznanje i da treba knjigu najtoplije preporučiti svakomu, koga zanima savremena apologetika. I akademski izobraženom laiku, koji čita latinski. Dobro će doći i onomu, koji poznaje klasičnoga A. Tanquerey-a (De vera religione, de Ecclesia, de Fontibus revelationis, editio XV. Desclée, Tornaci Belg. 1914.). Neke partije u Michelitsha vrlo će dobro nadopuniti neke praznine, što ih osjeća apologet u Tanquerey-a na pr. kad je govor o filozofskim dokazima za egzistenciju Božju, o mesijanskim proroštvima itd. — Prirodno je kraj univerzalnosti apologetičke građe, da autor nije mogao da potpuno svlada svako pitanje. Danas se u velikom svijetu rijetko čita, da je netko napisao potpuno obrađeno apologetiku ili apologiju. Danas se za taj ogromni posao udružuju stručnjaci na pr. Esser-Mausbach: Religion, Christentum u. Kirche (Kempten, J. Kösel, 3. Bände, II. Aufl. 1922.). Nikakvo dakle čudo, što će pojedini stručnjak (filozof, historik, etnolog itd.) moći da prigovori kojem detalju u izradivanju ovoga ili onoga pitanja, koje iz te struke mora apologet da upotrijebi u svoje svrhe. Ni Schanz, ni Weiss, ni Hettinger, ni Devivier, ni Bougaud, ni drugi nisu savršeno uspjeli. Uostalom Mi-

chelitsch piše »elementa apologeticae«, a ne izrađuje ni apologetiku ni apologiju. Pojedinačni dakle prigovori ne umanjuju vrijednost ovoga djela. Ono kao cjelina daje gradu, koja treba da bude daku priručnikom, u kojem će naći najglavnije zabilježeno i gdje će biti obilje pobudâ, da s interesom prati predavanja profesora i sam da studira dalje.

Da tu svrhu postigne, autor je znatno usavršio ovo svoje drugo izdanje prema prvomu iz g. 1901.—1904. Očito, da je iskoristio svoju mnogogodišnju profesorsku praksu, koja mu je otkrića potrebe slušateljâ, ali i bogatu literaturu, što je živo porasla posljednjih 25 godina u svakoj struci, koja zasijeca u apologetiku. Autor je shvatio potrebe današnjega vremena i unio u knjigu gotovo sve važnije momente, na koje apologet treba da svrati pogled. Sam je princip apologetike jasno postavljen i sistematski proveden. Filozofija, historija i etnologija pomoćne su struke, s kojima apologet treba da izgradi most od svjetovnih znanosti k teološkoj. Prema tomu je i metoda filozosko-historijska, a ne dogmatička. Naravno, katolički će apologet doći, ali svojom metodom, do istih rezultata, što ih uči i Crkva u svojim konstitucijama. Ali ne će te konstitucije upotrebljavati kao argumenat. Ipak je pedagoški i didaktički poddesno, ako se na koncu pojedinačne rasprave iznese i crkveni nauk, u originalnom tekstu, da se vidi, kako strogo naučna metoda svjetovnih znanosti napokon dovodi do istih rezultata, što ih prema objavi Božjoj uči Crkva. — Da slušatelja uvede u literaturu donosi autor vrlo opsežni »apparatus litterarius« (str.

28.—93.), a pored toga literarni sumarij gotovo kod svakoga pojedinoga pitanja. U nekim znamenitijim momentima donosi čak i historijski prijedlog dokazâ na pr. za egzistenciju Božju (str. 156.—166.). Gdje je moguće donosi originalne citate ispod linije ili u tekstu na pr. za mesijanska proročanstva (str. 310.—346.), za egzistenciju Božju: Aristotela, sv. Tomu, Kanta (str. 100. i dalje), prigovore i t. d. Ukratko, autor postupa ovako: sam je što lapidarniji, ali redovno jasan, kad postavlja problem. U argumentaciji upotrebljava klasične argumente velikih filozofa, historika, teologa, etnologa i t. d., barem glavno iz originala. Na prigovore iz originala uzvraća kratko i odriješito ili iz originala autoriteta ili sam na osnovi tradicionalnih čvrstih argumenata. Prednost ovakovom kompendiju je očigledna. Sam slušatelj može da u najznamenitijim argumentacijama prati profesorova predavanja prema originalnim dokumentima. — Kad uza to konstatiramo, da se autor postojano osvrće na savremenike i ne pušta s vida žive autore: držimo, da je opravdano suđenje, da je to vrlo prikladni kompendij za apologetiku.

Da opravdamo i drugu misao, kako ima nedostataka u pojedinstima i izradbi nekih dijelova, navesti ćemo nekoliko primjera.

U literaturi nema prečesto nikakove bilješke o vrijednosti autorâ. Često se navodi misao iz Hurterova Nomenclatora ili iz Wernerove Apologetische u. polemische Literatur, ali na pr. za Palmieri-a, Brugère-a, Bougaud-a, De Broglie-a, Newmana, Dechamps-a itd. ne kaže ni slova. A ipak bi i kod ovakih muževa trebalo reći koju riječ pohvale ili bilješku za

njihovu pogrješku, da slušatelj znade, kako da upotrijebi autora. — Kadikad ne dijeli oštro apologije od apologetike na pr. i kod Schanza, a kamo li kod Francuza. — Vrijednost etnografskog argumenta za egzistenciju Božju ne kaže određeno i jasno. — Nikako nije dovoljno iscrpio veliku korist, što je religijska etnologija ili znanost religija daje apologetu na ruku. Čini se, da mu uopće nije poznata kulturno-historijska metoda, ma da citira P. W. Schmidta i neka njegova djela. Ono na str. 205. iz povijesti religija nije moguće potpisati, a i sam tomu protuslovi na str. 217. Evolucionizam religijski (str. 228.) ne zadovoljava prema današnjem stanju relig. znanosti. Razdioba povijesti religija polazi sa staroga napuštenoga principa antropološkoga, mjesto sa kulturno-historijskog ili barem linguističkoga, jer je i geografski opasan. Kamo to vodi, vidi se na pr. na str. 210. kad Melanezije trpa u Crnce (pod B.), dok su njihova braća Indoneziji i linguistički, a većinom i kulturno. Opet Mikroneziji i Polineziji dospjeli su (pod A.) među žute (str. 208.) A ipak ima i među ovim drugima »crnili« i među prvima »svijetlih«. Uopće je tu autor za 100 str. kraći nego u I. izdanju. To ne mora da je prigovor. Ali opet izbrajati samo imena — nema svrhe. Trebalo je radije ugledati se u V. Cathrein-a (Die Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit. Freiburg i B. 1914. Bd. I. i II.) ili u A. Le Roy (La Religion des Primitifs — njemački; Die Religion der Naturvölker 1911.). Za

Meksikance (str. 208.) kaže, da su njihova tri najviša božanstva solarni bogovi, dok je uistinu samo onaj prvi. I tu bi bilo bolje, da se ugledao u O. Kreichgauera (Semaine d'etnolog. religiuse II.), koji ističe, da kod Meksikanaca imade tragova jednom Najvišem Biću. To bi za apolog. cilj bilo mnogo korisnije i t. d. — Mi apologeti ne smijemo više, da doživimo priekore, kakove nam je O. W. Schmidt s punim pravom izrekao u uvodu svoga autoritativnoga djela, koje i Michelitsch citira, *Ursprung der Gottesidee*. — Za prirodnu religiju tvrdi da nije nikad postojala. I ne spominje one misli općene do sv. Tome, da su možda ipak, prije objave, koji čas prvi ljudi spoznali Boga. Ne tvrdimo toga, ali nije zališno danas i to spomenuti, dok Tridentinum ne veli »creatus«, već »constitutus«. — Za čudo podržaje autor diobu i u »contra naturam«, što više polemise protiv Tanquerey-a (254--5.). Držimo, da je danas lakše braniti Tanquerey-evo stajalište. — O sinkretizmu (p. 378.) nema gotovo ništa — danas u doba etnologije i historizma. — Glede »Nota Ecclesiae« (p. 426.) pridržaje stajalište starijih autora. Mislimo, da je i tu Tanquerey na ispravnijem putu, jer distinguira »nota« i »proprietas«, i jer »notae« eksponira prema Vaticanum-u. — Važno pitanje o episkopatu ne raspreda jasno (p. 550). — I tako bi se dalo navesti još više sitnijih prigovora. Ali, kako rekomsu, cjelina je uspjela.

Dr. Fran Barac.

